

КОНЦЕПТОЛОГІЯ

УДК 81.42

Н.В. Піддубна

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «БОГ» У «ГАЛИЦЬКО-РУСЬКИХ НАРОДНИХ ПРИПОВІДКАХ» КРИЗЬ ПРИЗМУ КОМЕНТАРІВ І. ФРАНКА

У статті схарактеризовано деякі особливості вербалізації релігійного концепту «Бог» у «Галицько-руських народних приповідках», укладених І. Франком. У паремійній картині світу Бог омовлюється як трансцендентна найвища сила, що їй характерні найкращі чесноти. У низці приповідок виявляється антропоморфічне розуміння Бога, що унаочнює архетипові уявлення українців про нього як про людину. У розкодуванні досліджуваного концепту, вербалізованого в пареміях, вагому роль відіграють коментарі І. Франка, який витлумачив незрозумілі слова, прокоментував ситуації вживання приповідок, подав інформацію про їхнє походження.

Ключові слова: релігійний концепт, вербалізація концепту, паремія, паремійна картина світу.

Поддубная Н.В. Вербализация концепта «Бог» в «Галицко-руських народних приповідках» сквозь призму коментаріев И.Франко. В статье охарактеризованы некоторые особенности вербализации религиозного концепта «Бог» в «Галицко-руських народних приповідках», составленных И. Франко. В паремийной картине мира Бог вербализуется как трансцендентная наивысшая сила, которая характеризуется наилучшими достоинствами. В ряде пословиц проявляется антропоморфное понимание Бога, объективирующее архетипические представления украинцев о нем как о человеке. В раскодировании исследуемого концепта существенная роль принадлежит комментариям И. Франко, пояснившего непонятные слова, прокомментированного ситуации употребления пословиц, подавшего информацию об их происхождении.

Ключевые слова: религиозный концепт, вербализация концепта, паремия, паремийная картина мира.

Piddubna N.V. Verbalization of the Concept «God» in «Galician-Ruthenian Folk Sayings» through I. Franko's Prism. *The article characterizes specific features of verbalizing the religious concept «God» in «Galician-Ruthenian Folk Sayings» composed by I. Franko. «Galician-Ruthenian Folk Sayings» have not been the object of scientific research up to now, although this fundamental work revealed not only I. Franko outstanding abilities as ethnographer and folklorist but also as linguist who studied paroemias, which determines the topicality of the research. The aim of the article is the identification of peculiar features of verbalizing concept «God» in paroemic mapping of the world, in particular in «Galician-Ruthenian Folk Sayings». To achieve the aim the following tasks have been fulfilled: the corpus of paroemias that verbalize the concept under analysis has been identified; the set of this concept's semantic features has been enlisted; I. Franko's role in decoding paroemias that verbalize the concept «God» has been characterized. It has been elucidated that in paroemic mapping of the world God is verbalized as transcendent highest power that possesses the best qualities. Part of sayings reveals anthropomorphic understanding of God, which objectivizes the archetypical views of Ukrainians about God as man. In decoding the concept under investigation an important role is performed by I. Franko's commentaries, where he defined the unknown words, commented upon the usage of these sayings, supplied the information about their origin.*

Keywords: religious concept, verbalization of the concept, paroemic mapping of the world.

Наступного року українська громадськість відзначатиме 160 років від дня народження Івана Яковича Франка, чий внесок у розвій вітчизняної культури важко переоцінити, адже його самовіддана праця на ниві красивого письменства, журналістики неоціненна. Не менш вагомою сподвижницькою працею Каменяря є його діяльність як філолога, що «... все своє свідоме життя боровся за єдність і народність української літературної мови, прагнув піднести її роль у суспільному розвитку народу» [2: 6]. До активних дослідників мовознавчої спадщини І. Франка, безперечно, належить і М. Жовтобрюх, який неодноразово звертався до висвітлення лінгвістичного напрямку діяльності І. Франка, відзначаючи його роль у становленні української літературної мови на основі південно-східного наріччя, внесок у розвиток лексичного багатства української мови, її термінологічної системи [4]; [2]. Учений неодноразово звертав увагу на визначну роль І. Франка в розвитку історії української мови та діалектології, високо поцінуючи його «Апокрифи і легенди» й «Галицько-руські народні приповідки». М. Жовтобрюх зазначав: «У цій галузі науки Франко провів колосальну роботу, матеріал, друкований ним, класифікований, має велику наукову цінність, до багатьох праць додано словнички-показчики, в яких часто слова з'ясовуються не тільки з погляду значення, а й з погляду походження. Історики й діалектологи української мови, на жаль, ще до цього часу не використали повністю багатющої спадщини, залишеної у цій галузі науки Франком» [3:10-11].

Зазначимо, що до недавнього часу обабіч сучасних наукових студій залишалася одна з названих фундаментальних праць І.Франка, що виявила його не лише як блискучого етнографа, фольклориста, а і як лінгвіста-пареміолога. Ідеться, зрозуміло, про «Галицько-руські народні приповідки». В останні роки матеріал, уміщений до цієї праці, активно вивчається українськими дослідниками (див. праці Н. Піддубної [6], [7], О. Прасол [8],[9], В. Сліпецької [10], Б. Юськів [15] та ін.), однак у поле зору науковців ще й досі не увійшли особливості вербалізації концепту «Бог» у паремійній картині світу, зокрема в «Галицько-руських народних приповідках», що і є метою нашої наукової розвідки.

У ненадрукованій передмові до «Галицько-руських народних приповідок» І. Франко наголошував, що «народні прислів'я є надзвичайно цінним матеріалом для лінгвіста, який знайде в них і багато архаїзмів, давніх зворотів, синтаксичних взірців, найрізноманітніших тропів, порівнянь, елюзій і т. п., так і для етнографа, що в приказкових висловах відкріє багато рис давнього символізму й антропоморфізму, віднайде особливості народного дотепу і гумору, більшу чи меншу вразливість на відтінки слова, на племінні національні відміни; історик відкріє в них ремінісценції з минулого народу; соціолог буде із захопленням досліджувати відображені в них погляди даного народу на соціальний і політичний лад, його відношення до релігійних вірувань і церковної організації і т. п.» [12: 95]. Укладач збірки недаремно акцентував увагу на відображенні в паремійному фонді ставлення народу до релігії й церкви, адже вони посідають надзвичайно важливе місце в культурі й розвитку українського народу.

Приповідки, що омовлюють концепт «Бог», є одними з найбільш численних з усього представленого матеріалу. Так лише ті одиниці, що мають у своєму наповненні лексему *Бог*, займають 469 позицій (386 приповідок подано в першому томі й 83 – у другому й другому складі лексеми *Господь* (88 – у першому томі й 4 – у додатках); у 10 одиницях, зафіксованих І. Франком, уживається лексема *Христос*. Окрім цього, у «Галицько-руських народних приповідках» зазначений концепт омовлюють паремії з ключовими лексемами *божий*, *божитися*, *божка*, *божок*, *Бозя* та ін. Така значна кількість одиниць, що тією чи тією мірою вербалізують один з головних християнських концептів, безперечно, пояснюється релігійністю нашого народу, вагомістю його в лінгвокультурі українців, а саме паремії чи не найяскравіше відбивають цю ментальну рису. Поглиблений аналіз паремійного фонду, ба, навіть його фрагменту, як влучно зазначив І. Франко «вводить нас у дух язика, в психологію народа, показує in flagranti процес творення місцевої та історичної традиції, вірувань, поведінок, жартів та ущипливих вигадок» [13: XIX]. Безперечно, що розкрити значення багатьох паремій, з'ясувати їх походження, зв'язок із культурою народу допомагають саме коментарі, подані їх укладачем.

В українських пареміях, зокрема зібраних І. Франком, Бог вербалізується як найвища сила, порівн.: *Бог найстарший* – «<...> загальне значіне: Бог у всьому перший <...>» [1: 113]; *Ніхто як Бог* – «Значіне двояке: а) ніхто так не допоможе, не поратує, як Бог; б) ніхто не може зрівнятися з Богом [1:132]. Як Абсолюту йому, відповідно, характерні найкращі чесноти. Так Бог в архетипових народних уявленнях, представлених у досліджуваному жанрі усної народної творчості, постає як покровитель людей, що опікується їхніми долями й передбачає їх, наприклад: *Без Бога ані до порога* (Scil. *не дійдеш*). – «Вислов народної віри в ненастанну божу опіку над чоловіком, а також і в те, що не дбаючи про Бога, про висші етичні основи чоловік у зносинах з іншими людьми не може поступити й кроку» [1:107]. У народній свідомості Бог виступає як такий, що дає надію й порятунок у будь-яких, навіть найскладніших, життєвих ситуаціях, порівн.: *Бог – надія наша* – «Говорять селяни по річі, яких осягнене можливе та залежне від елементарних обставин, прим., про будучі жнива, погоду і т.п.» [1:113]; *Кому Біг допоможе, той все переможе* – «Говорить чоловік, що без своєї вини попав у нещасте і надіється про божій помочи вийти з него; загалом – при божій помочи ніщо чоловікові не страшно» [1:127]; *Чень ще нас Пан Біг і з сего вінесе* – «Говорять люде в тяжкій пригоді» [1:138]; *Як не ти, Боже, хто нам допоможе?* – «Бог найліпша, найпевніша підмога в нещастю» [1:141]; *Біг батько і пречиста Мати не дасть загубати* [1:107]. Як можемо судити з коментаря І. Франка до паремії *Біг коли дасть, то ще й завдасть*, у народних уявленнях Бог не полишає людину в скруті, допомагаючи долати випробування, порівн.: «Чи добро, чи лихо коли прийде на долю чоловікови, то рівночасно обставини влегшать йому перенести се, використати або перетерпіти» [1:108].

Однак Господь допомагає лише тим, хто цього гідний, тобто в першу чергу на Його підтримку може розраховувати людина, що вірує в Нього,

тобто Всевишній постає як істота, що за віру в себе відповідає підтримкою, за невіру – відвертається або й карає, порівн.: *Хто з Богом, з тим і Біг* – «Бог не лишає своїх вірних у потребі» [1:137]; *Хто против Бога, то Бог против него* – «Грішний, безбожний не має що числити на Божу ласку або поблажливість – зовсім антропоморфне розуміння Бога» [1:137]; *Хто Бога забуде, того забуде Бог* – «Хто не молиться, не працює, не має сумління, той пропадає» [1:137].

Як справедливий батько, Бог нічого не дає задарма, підтримує й заохочує тих Його дітей, що на це заслуговують своєю наполегливістю й старанням, порівн.: *Біг наметом не дає* – «Божі дари, особливо добрі, не спадають на чоловіка так собі, без усякого старання з його боку. Слово намет має тут значіне чогось наметаного, накиненого, значіне зрештою ніде не уживане» [1:108]; *Бога звивай, а руки прикладай* – «сама молитва, зверхня побожність не достаточна для життя, а мусить бути сполучна з невпинною діяльністю» [1:109]. Це яскраво унаочнює паремія, побудована на антитезі: *В Бога вір, тільки Богови не вір*, що означає, як твердить І. Франко: «Вірячи в Бога, не спускайся на Божу поміч і ласку, але працуй» [1:119]. Синонімічні значення мають й деякі інші паремії, наприклад: *В Бозі надія, коли хліб в торбі* або *Надія в Бозі, як товар у возі* [1:129].

Зрештою, кожен отримує від Бога по заслугах: *Бог кожному догодит* – «Себто пошле кожному те, що для него найвідповідніше» [1:113], оскільки Всевишній усе бачить і пам'ятає, порівн.: *Бог пам'ятущий*, тобто «... не забуде, хто що зробив злого або доброго» [1:115]. Господь довго терпить людські гріхи, прощає їх: *Бог світенький, вському терпит*, тобто «не карає зараз, дозволяє робити, що хто хоче» [1:115]. Він дбає про знедолених, підтримуючи їх, порівн.: *І йому щось Пан Біг держит* – «І його чекає якась доля, якесь добро. Говорять про бідного, упослідженого, каліку і т. п.» [1:126] і карає свавільних, порівн.: *І тобі колись Господь Бог тичкою відзначит* – «Себто відплатить, обмежить твою сваволю. Говорять гордому, самовільному та безсовісному чоловікови» [1:126].

Справедлива відплата за скоєне зло, як і винагорода за добро й наполегливість можуть бути не раповини, моментальними, а відтермінованими, однак таким, що віддаються людині повною мірою, порівн.: *Бог віддає – хоть не скоро, так споро* – «Всяке зле чи добре діло дождеться відплати хоч не скоро, але в достаточній мірі» [1:111]; *Бог довго чекає, але свого не дарує* [1:111]; *Бог не спорий, а лучен* – «Знач. не скоро відплачує за всяке діло, але нехибно» [1:114].

Божі покарання мають свої вияви, відмінні від традиційних людських фізичних покарань (*Бог не карає прутом* [1:115]), а, як зазначає І. Франко, подаючи коментар до паремії *Бог не прийде буком бити, але трутит*, «...попхне чоловіка в таке, що станеться карою для него, збудить у його нутрі такі пристрасті й бажання, що доведуть його до лиха» [1:114]. Принагідно зазначимо, що сам І. Франко у творі «Терен у носі» вдався до алюзії однієї з наведених приповідок як прецедентного тексту. Йдеться, зокрема, про повчальний, навіть філософський, монолог сусіда Юри, який пояснює хворому головному

героєві Миколі причини його душевних терзань, що не дають йому спокою навіть на смертному одрі: *«Коли Бог хоче чоловіка поправити, то не мусить з неба злізати та прутом бити. Він має в руках тисячі способів і все цвігне чоловіка в таке місце, де в нього найбільше боляче. То він і тобі вбив такий терен у сумління, що ти мушиш відчувати його шпизання весь свій вік»* [11: т.21: 390].

Усевишній справедливо, хоч і не раптово, карає негідних людей, що вербалізує приповідка *Бог на нім чудо показав* – «Коли хтось умер страшною смертю або занедужав страшною хворобою, а був перед тим нелюбий, ненависний людям» [1:113]. Але трапляються випадки, коли Бог посилає покарання на невинних, порівн.: *Бог на нього допуст допустив* – «Коли терпить невинний чоловік» [1:113] або ж «непропорційно» розподіляє певні блага між людьми, порівн.: *Одному Бог дає аж за много, а другому й зовсім нічого* [1: 123].

Його діям властива раптовість, особливо стосовно людської смерті, що приходиться без Божого попередження і до якої вірник повинен бути готовим, не кочаючи гріхів, за які потім доведеться відповідати, порівн.: *Бог не трубить, коли чоловіка губить* – «Знач. не упереджує чоловіка, зсилає загибель несподівано <...>» [1: 123].

Богу притаманні такі риси, як: **милосердя**, допомога в скруті, порівн.: *Бог до помочи скорий*. До слова, ця паремія є демонстрацією комунікативного жанру втішання, навіть самовтішання, що впливає з потрактування І. Франка: «Потішають себе люди в біді» [1:112]. Подібне спостерігаємо і в поданих ним одиницях *Бог ласкав*, *Бог милостивий*, що коментуються з указівкою на втішання: «Потішає себе чоловік у тяжкій пригоді, мовляв: перебуду се лихо» [1:115]; *Бог не без милости, козак не без долі* [1:115]; **любов до людей** – його дітей – і **турбота про них**, порівн.: *Бог батько, а ми його діти* – «Сими словами чоловік додає собі надії в противностях, мовляв: ще не все пропало, ще Бог дбає за мене» [1:110]. Причому, як справжній батько, він любить усіх однаково, порівн.: *Бог людей не бракує*, тобто «... не перебирає, перед Богом усі рівні» [1:113], люди відмінні один від одного за різними, зокрема соціальними, параметрами, тут, на землі, однак у хвилини спільних випробувань вони стають однаковими, порівняними Богом, наприклад: *Бог порівняв кожного* – «Говорили в часі бурі, мовляв: кожний однаково боїться» [1:115]; *У Бога всі рівні* [1:137]; **розум, самостійність у прийнятті рішень, безпомилковість**, порівн.: *Бог не дитина слухати дурного литвина (лопотина)* – у цій «жартівливій відповіді на прокляття» [1:106] актуалізуються смисли ‘самостійність’, ‘справедливість’. Бог самостійно вирішує, кого і чим покарати чи винагородити, порівн.: *Бог знає, чим чоловіка карати має* [1:112], **присутність скрізь і в усьому**, порівн.: *Бога всюди найдеш* – «Від Бога ніде не сховаєшся» [1:109]. Стійкий вираз, що ніби вказує на відсутність, хоч і тимчасову, Господа, на зразок *Бога нема дома, поїхав до Куликова* сприймається як цинічна відповідь на питання: чи віриш у Бога? у значенні «Хоч Бог і є, але мною не опікується» [1:109]; **Бог усевишній, від нього нічого не можна приховати, утекти, сховатися**, порівн.: *Бога не здурши (не ошукаєш)* – «Бог усе дбає про людей, бачить і вночі всяке зле діло» [1:114]; *Бог ніколи не дримає* [1:114]; *Від Бога сі не сховаєш* [1:119] та ін.; **з ним треба поводитися обережно**,

виважено, не допускати жартів і легковажності, порівн.: *Бог жартів не любить* – «Справа з Богом, з власним сумлінням завжди поважна, на жарт її брати не можна» [1:112]; *Бог чоловікови не брат, аби з ним жартувати* [1:116]; *З Богом не грай (не жартуй)* [1: 124]; *З богом не за пан-брата* [1:124]; *З Богом цуцику не грають* [1:125]; **для Господа немає нічого неможливого**, порівн.: *У Бога все мога* [1:136]; **Його дії не підконтрольні нікому (Бог дав, Бог взяв** – «Класичний вислов резигнації і піддання себе божій волі <...>» [1:111]; *Бог дає, як сам знає* – «Божі присуди невідомі» [1:112]. Присуди Всевишнього є таким, що треба смиренно сприймати, порівн.: *Богу сі не спротивиш* – «Що Бог дає, мусиш приймати» [1:116]) **і неминучі, обов'язкові до виконання: Бог не збреше** – а) «що кому Богом призначено, то його не мине; б) який учинок загрожений божою карою, той мусить бути покараний, – божий закон невідмінний» [1:114]; **усі люди повністю залежать від Творця: Всі під Богом ходимо**. Усе на світі в його підпорядкуванні, порівн.: *Котрий Біг засмутив, той і потишиш* – «І смуток, і потіха на чоловіка приходять від Бога» [1:128].

Із наведеного вище матеріалу випливає, що Бог омовлюється як такий, що має трансцендентні характеристики (присутній скрізь і в усьому; усевидючий, найвищий і найсуворіший суддя над усім і всіма), так і риси, що зображають його цілком як людину, тобто Всевишній у пареміях антропоморфізується. На це в коментарях до приповідок неодноразово вказував І. Франко, зокрема, розкриваючи зміст прислів'я *Хто против Бога, то Бог потив него* – «Грішний, безбожний не має що числити на Божу ласку або поблажливість – зовсім антропоморфне розуміння Бога» [1:37]. Як підкреслює І. Франко в архетипових народних уявленнях Господь постає як гарний селянин-господар, порівн.: *У Бога всего повно, є що давати* – «Антропоморфний погляд на Бога як на багатого господаря, якого багатство лежить у засіках» [1:136]. Подібну рису омовлює й паремія *Пан Біг старий господар* [1:133]. На антропоморфні уявлення про Всевишнього вказує й приповідка *Що Бог у небі робить? Драбину: одних підсаджує вгору, а других у долину* – «Образове уявлене нерівності між людьми і ненастанної переміни в їх долі менш антропоморфно в староохрв. <...>». Як видно з коментаря, І. Франко акцентує увагу на спрощеному уявленні про людську долю, що має вигляд драбини. Однак зазначена паремійна одиниця унаочнює ще й сприйняття Бога як людини, що їй властиві типові для селянина дії й володіння певними ремеслами, зокрема столяруванням. Богу, як і простій людині, приписуються дії, позначені дієсловами *пхати, відбирати, запирати, давати, продавати, подавати* та ін., порівн.: *Як Бог вділяє, то і вікном пхає, а як відбирає, той дверей не запирає* [1:140]; *Як Бог дає, то й дверей не запирає* [1:140]; *Як Бог дає, той не продає* [1:140]; *Як Бог дасть, то й в вікно подасть* [1:140] та ін.

В архетипових уявленнях українців, як це підтверджує паремійний матеріал, Бог уявляється як такий, що зовнішньо схожий на людину, а саме має подібну до людської будову тіла, зокрема ноги, порівн.: *Лице-сь Бога за ноги не умив (не вхопив)* [1:126]; *Здає му сі, що Бога за ноги вхопив* [1:125].

Йому властиві ті ж потреби й процеси, зокрема фізіологічні, що й людині, порівн.: *Бог добрий та ласкавий, і сироті дитину зробить* [1:112]; *Бог то*

всьо порахує [1:115]; *Бог відай за мене забув* [1:111]; *Обицяв Бог дати, та казав заждати* [1:132]; *Пан Біг високо, кому схоче, тому на голову нас-е* [1:133]. Стосовно останньої з наведених паремій І. Франко подає такий коментар: «Жартливий вислов Божої всемогутності та при тім тої злостивости людської долі, що нераз несподівано мов скидає чоловікови на голову всяке лихо» [1:133]. Указівка на іронічну конотацію паремії і, відповідно, образу-концепту Бога є й в інших Франкових витлумаченнях, напр.: *Обицяв Бог дати, та казав заждати* – «Говорять іронічно, коли чоловік у біді та надіється добра» [1:132–133]; *Кому Бог дасть, той на плечі завдасть* – «Бог щедрий, звичайно іронічно: щедрий на біду, на нещастя, яких дає чоловікові нераз понад його силу» [1:128]. Подекуди в приповідках виявляється панібратське ставлення до Всевишнього з боку деяких членів соціуму, що негативно оцінюється й засуджується переважно більшістю українців, порівн.: *Мигай, Божейку, мигай, я ся з тобов поділю!* – «Говорив Циган, лізучи в чужий сад красти під час бурі і блискавок. <...> Уживають сеї приказки й загалом для характеристики чоловіка, що зі старшими поводить ся за пан-брат (розуміється, з дурноти)» [1:129]. Подібне значення й коментар має паремія *Мигни, Боже, дам ти грушку!* [1:129].

Узагалі ж такі паремії зовсім не вказують на нешанобливе ставлення українців до Всевишнього. Як зазначає Г.Нога, такі одиниці є одним із виявів народної сміхової культури, з одного боку, і втіленням одного з основних принципів у стосунках між українцем та Богом, а саме в любові до нього, у бажанні бути його спільником. Перенесення людських рис на Бога, його антропоморфізація в пареміях і бурлескних віршах є лише виявом «вільної діяльності фантазії», а слово Боже «сприймалося не як вільне, а необхідне, обов'язкове для виконання поняття. Усе це наштовхує на думку, що українець не відчував себе рабом Божим, він був йому відданим слугою, вірним і вдячним сином, спільником, а не рабом. Таке ставлення до Всевишнього характерне для української ментальності» [5:84].

У пареміях омовлюється традиційне уявлення про Бога як про добро, якому постійно перешкоджає зло, утілене в образі чорта. В основі побудови значної кількості паремій лежить прийом антонімічного контрасту, що виражається у вживанні лексем на позначення відвічної опозиції *Бог VS чорт*, а вживання семантично контрастних лексем «сприяє яскравішому вираженню думки й завжди супроводжується певними емоційно-експресивними барвами мовлення» [14:24], порівн.: *де Біг церкву ставить, там дідько коршму* [1:123]; *Мас Бога на язиці, а дідька в зубах* [1:128]; *Ні Богу свічка, ні дідькові огарок* [1:132]; *Пан Біг го не хоче, а чортові не треба* [1:133] та ін. до деяких із таких паремій І. Франко подає відповідний коментар, напр.: *Біг коршми, а чорт церкви не любить* – «Контраст церкви і коршми як видимих символів двох невидимих ворожих принципів світового ладу, доброго й злого, виступає в цілїм ряді приповідок як відгук прастарого дуалізму, якого велика міра є і в християнстві» [1:108] або ж *Бій ся Бога, а чорта шануй* – «Слід давнього “двоєвір'я”, але зведений на жартливу приказку. Вживається в тім дусі, що шануючи доброго, не слід визивати, зачіпати або зневажати злого» [1:108].

Фіксуючи в «Галицько-руських народних приповідках» паремії, що тією чи тією мірою омовлюють концепт «Бог», І. Франко не лише коментує їх значення, а й, де це можливо, подає інформацію щодо їх походження. У деяких випадках це вказівка на якусь прецедентну побутову ситуацію, як, наприклад, у коментарі до приказки *Бог предвічний, – Яць Зарічний сидит над водов, дрище лободов* – «Прикладка зложена до Яця (Якова) Буцяка з Нагуєвичів, що жив за річкою і для того був прозваний Зарічним. Се був чоловік і до того скупий та звичайно відправляв колядників з-під вікна. За те колядники й зробили йому збитка і замість звісної колядки «Бог предвічний народився» заспівали йому під вікном отсю строфу, яка потім і лишилася в пам'яті» [1:115]. У значній кількості паремій як джерело І. Франко вказує Книгу Книг, порівн.: *Бог дав, Бог узяв* (Кн. Іова, гл. I, 21) [1:111]; *Кого Бог любить, того й навиджає (навіджає)* – «себто посилає йому свої знаки – нещастя, якими випробує і гартує його характер. Приповідка взята з Біблії (притчі Солом. III, 12)» [1:127]; *Хто як Бог!* – «Біблійне речень, що перейшло в назву наймогутнішого ангела (Mi-scha-el)» [1:138].

У частині паремій, що в них зреалізований інтертекстуальний зв'язок зі Святим Письмом, біблійна прецедентність ніби лежить на поверхні, як у наведених вище, для деяких паремійних одиниць біблійні ремінісценції є менш виразними, такими, про які І. Франко говорить з обережністю, напр.: *Бог не трубить, коли чоловіка губить* – «Знач. не упереджує чоловіка, зсилає загибель несподівано. Сам незвичайний зворот «*Бог не трубить*» чи не відгомін звісної притчі про смертну трубу, оповіданої в старохристиянській повісті про Варлаама і Йосафа і дуже популярній у нас особливо від XVII в?» [1:114].

Окремі паремії, як зауважує І. Франко, є переробленими біблійними виразами, порівн.: *Що від Бога суджено, то від людей не розлучено* – «Варіант євангельської думки: Єже Богъ совокупи, человекъ да не разлучаетъ (Матв. XIX, 6). Говориться про молоду пару, яку люде силуються розлучити обмовами та заборонами» [1:139]. Деякі такі перероблені біблеїзми набувають жартівливої конотації як у цілому, так і стосовно омовлення концепту «Бог», порівн.: *Бог дав, а злодій украв* – «Жартлива перерібка звісної старогєбрейської приказки: *Бог дав, Бог узяв* (Кн. Іова, гл. I, 21)»; *Що для Бога, то для Бога, а що Жидове, то віддай* – «Характерний варіант євангельського речення: *Дадите кесарева кесарю, а божія Богови* <... >» [1:139]. Окрім цього, відбувається певний семантичний зсув, як-от в останній з наведених паремій, де, за народними уявленнями, селянин повинен віддати борг спершу єврею, а вже потім – Богу. Тобто авторитет Бога ніби поступається місцем жидовому, адже, як зазначає І. Франко, «Пан Біг зі сповненем релігійних обов'язків потерпить чоловікови, але Жид не потерпить з довгом» [1: 139]. Разом із цим Бог укотре омовлюється як довготерпеливий, поблажливий до людей.

Отже, в українській лінгвокультурі традиційно виражається шанобливе ставлення до Бога, що підтверджує паремійний матеріал, уміщений до «Галицько-руських народних приповідкок», укладених І. Франком. У розкритті й розумінні цього релігійного культурно значущого концепту в українській мовній картині світу вагоме значення відіграють коментарі Каменяря як

людини енциклопедичних знань, прекрасного знавця християнської культури й культури свого народу.

У подальшому маємо намір дослідити особливості мовного вираженні інших провідних релігійних концептів у паремійній картині світу, зокрема в «Галицько-руських народних приповідках».

ЛІТЕРАТУРА

1. **Галицько-руські** народні приповідки: у 3 т. / [зібрав, упорядкував і пояснив Др. Іван Франко]. І Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. І Т. 1: А-Ідіти. І 2006. І 831 с. 2. **Жовтобрюх М. А.** Іван Франко про діалектну основу української літературної мови / М. А. Жовтобрюх // Вісник Львівського університету : Серія філологічна. – Львів, 1983. – Вип. 13. – С. 3–11. 3. **Жовтобрюх М. А.** Іван Франко як мовознавець / М. А. Жовтобрюх // Наукова сесія Київського педагогічного інституту, присвячена 25-річчю з дня смерті І. Я. Франка : тези доповідей. – К., 1941. – С. 6–11. 4. **Жовтобрюх М. А.** Мова української преси (до середини дев'яностих років XIX ст.) / М. А. Жовтобрюх – К. : Видавництво Академії наук Української РСР, 1963. – 415 с. 5. **Нора Г. М.** Звичаї тієї давніх школярів бували... (Український святковий бурлеск XVII – XVIII століть) / Г. М. Нора. – К. : Стило, 2001. – 189 с. 6. **Піддубна Н.** Вербалізація концепту *священнослужитель* в українських пареміях / Наталія Піддубна // Studia ukrainica posnaniensia. Zeszyt III [Redakcja Tetiana Kosmeda i redactor naukowy, Lukasz Malecki i sekretarz]. – Poznan, 2015. – С. 217–224. 7. **Піддубна Н.** Мовний образ священнослужителя в українських пареміях / Наталія Піддубна // Мова. Культура. Взаєморозуміння : збірник наукових праць. – Дрогобич : Коло, 2013. – Вип. 3. – С. 54–61. 8. **Прасол О.** Полонізми в «Галицько-руських приповідках» І. Франка / Ольга Прасол // Мова. Культура. Взаєморозуміння : збірник наукових праць. – Дрогобич : Коло, 2013. – Вип. 3. – С. 34–40. 9. **Прасол О.** Словник С. Адальберга як підґрунтя виокремлення галицьких фразеологічних полонізмів (на матеріалі «Галицько-руських народних приповідок», укладених І. Франком) / Ольга Прасол // Studia ukrainica posnaniensia. Zeszyt III [Redakcja Tetiana Kosmeda i redactor naukowy, Lukasz Malecki i sekretarz]. – Poznan, 2015. – С. 233–238. 10. **Сліпечка В.** Паремії як поведінкові мовленнєві формули репрезентації негативних емоцій і станів / Віра Сліпечка // Мова. Культура. Взаєморозуміння : збірник наукових праць. – Дрогобич : Коло, 2013. – Вип. 3. – С. 47–53. 11. **Франко І.** Зібрання творів : У 50-ти томах / Іван Франко. – К. : Наукова думка, 1976–1986. 12. **Франко І.** Недрукована передмова до збірки прислів'їв / Іван Франко // Народна творчість та етнографія. – 1963. – № 2. – С. 95. 13. **Франко І.** Передмова до першого тому (видання «Галицько-руські народні приповідки») // Етнографічний збірник. – Львів, 1905. – Т. XIV. – С. XIX. 14. **Чабаненко В. А.** Стилістика експресивних засобів української мови : [моногр.] / В. А. Чабаненко. – Запоріжжя : ЗДУ, 2002. – 351 с. 15. **Юськів Б.** Вербалізація параметрів правосвідомості українців: опис концепту *кара* (на матеріалі «Галицько-руських народних приповідок» Івана Франка) / Богдана Юськів // Мова. Культура. Взаєморозуміння : збірник наукових праць. – Дрогобич : Коло, 2013. – Вип. 3. – С. 98–106.

Піддубна Наталія Віталіївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. Україна, 61168, м. Харків, вул. Блюхера, 2.

E-mail : piddubna-n@mail.ru

http://orcid.org/0000-0003-0331-0496

Piddubna Nataliya Vitaliyivna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor at the Ukrainian Language Department, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. Ukraine, 61168, Kharkiv, Bliukhera Str., 2.